

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзундза А. І. Систематизація ознак сучасних освітніх технологій // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць / ред. кол. Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. — Вип. 41. — Київ-Запоріжжя, 2007. — С. 143–148.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. пед. закладів / І. М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
3. Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / О. В. Єльнікова. — К., 2005. — 20 с.
4. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методологічні аспекти: монографія / О. А. Комар. — Умань: РВЦ «Софіт», 2008. — 332 с.
5. Млочешек Л. И. Профессиональная подготовка учителя к педагогическим инновациям в современном образовании / Л. И. Млочешек // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. — Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2008. — С. 233–237.
6. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. — К.: Видавничий центр «Просвіта»; Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 2000. — 368 с.
7. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / О. М. Пехота, В. Д. Будаєв, А. М. Старєва та ін. / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2003. — 240 с.
8. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. — М.: Народное образование, 1998. — 256 с.

УДК 37:001.895

Марія БОЙКО, Віра МЛИНКО

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито мету та суть інноваційного процесу, його структуру, етапи та шляхи реалізації в педагогічній діяльності. Розглянуто вимоги до учасників цього процесу. Окреслено недоліки інноваційного процесу в педагогічній сфері.

В статье рассматриваются цели и сущность инновационного процесса, его структура, этапы и пути реализации в педагогической деятельности. Раскрыты требования к участникам этого процесса. Определены недостатки инновационного процесса в педагогической сфере.

The article deals with the aim and essence of innovative process, its structure, stages and ways of realization in the pedagogical activity. Demands to the participants of this process are considered in it. Disadvantages of innovative process are depicted in the pedagogical sphere.

Освіта є основою розвитку особистості, визначальним чинником життєдіяльності суспільства, відтворює його потенціал. Відповідно має постійно оновлюватися її зміст, вимоги до її якості. Одним із найбільш дієвих засобів забезпечення цього процесу є інноваційність освітнього пошуку, який створює умови для розвитку особистості, реалізації її творчих здібностей, вдосконалює саморозвиток.

Мета інноваційності полягає у постійному пошуку та впровадженні нових ефективних технологій навчання і виховання, результат яких — формування активної, діяльної, творчої особистості.

У педагогічній діяльності поняття «інновація» вживають у таких значеннях:

- форма організації інноваційної діяльності;
- сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання і навчання з позицій особистісно орієнтованої освіти;
- зміни в освітній практиці;
- комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в педагогіці, в наукових дослідженнях;
- результат інноваційного процесу.

З огляду на сутнісні ознаки інновації є всі підстави розглядати її як процес і як результат. Інновація як процес означає часткову або масштабну зміну стану системи і відповідну діяльність людини. Інновація як результат передбачає створення або відтворення

нового, що має конкретну назву — «новація». На цій підставі розрізняють поняття «новація» («новий засіб») (нові ідеї, методи, методики, технології, програми тощо) та «інновація», яке ширше за змістом, оскільки означає процес, предметом якого є інновації [1, с. 23–24]. Інноваційність розглядають не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість. Відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях і є специфічними особливостями інноваційної діяльності.

Метою статті є розкрити особливості, структуру інноваційних процесів та їх вплив на ефективність педагогічної діяльності.

Педагогічні інноваційні процеси стали предметом спеціального дослідження вчених у 50-ті роки на Заході і в останнє десятиріччя ХХ століття у нашій країні. Розвиток педагогічних інновацій у зарубіжній науці пов'язаний з іменами Б. Блума, Д. Брунера, Г. Грейса, Дж. Керола та ін. В українській теорії та практиці освіти інноваційний технологічний підхід заснований А. Алексюком, В. Бондарем, В. Лозовою, І. Підласим та ін. Низка досліджень присвячена інноваційним технологіям вищої, у тому числі педагогічної освіти (Я. Бурлака, І. Дичківська, І. Дмитрик, М. Левіна, Н. Никадоров та ін.). Вагомі відкриття роблять педагоги-новатори (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Шаталов та ін.).

Мета педагогічної інноватики полягає в оптимізації навчально-виховного процесу, в забезпеченні його відповідності умовам і тенденціям суспільного буття. Саме в цій площині постає проблема ефективності інноваційних педагогічних процесів. Для раціонального управління нововведеннями необхідно вивчити їх особливості, які сприяють або стримують ефективний перебіг та розвиток. Ефективність тлумачиться як співвідношення результатів дій і витрат на їх досягнення [2, с. 57]. Це означає, що навіть найвищий за певних умов результат ще не свідчить про максимальну ефективність діяльності. Необхідно враховувати, які засоби і ресурси було затрачено задля його досягнення. Наприклад, якщо дві технології навчання забезпечують приблизно однаковий рівень засвоєння знань, то ефективнішою буде та, що потребує найменших зусиль. Але стверджувати про більшу чи меншу ефективність дій можна лише тоді, коли досягнута їх мета.

Загальна мета повинна бути структурована відповідно до специфіки і цілей етапів інноваційного процесу. Вдале формулювання мети інноваційного процесу не означає, що вона буде однаково сприйнята всіма потенційними його учасниками. Це зобов'язує ініціаторів впровадження нововведення до активного роз'яснення його суті, переваг для колективу і кожного учасника зокрема, врахування зустрічних думок і пропозицій, а за необхідності — внесення коректив у стратегію і тактику реалізації інноваційної ідеї. Іноді для досягнення єдності інтересів та цілей неминучим може бути і коригування мети. Наприклад, якщо керівник навчального закладу і його колеги матимуть різні цілі, то це обов'язково внесе розлад у діяльність колективу, ускладнить чи унеможливить досягнення очікуваних результатів, а то й спотворить, поставить під сумнів інноваційну ідею.

Методи, що використовуються на кожному етапі реалізації інноваційного процесу, повинні забезпечити досягнення необхідних результатів за найменших витрат фінансів, часу та інших ресурсів. Залежно від особливостей новації ефективними можуть бути різні методи її реалізації. Важливо, щоб учасники інноваційного процесу мали їх у своєму арсеналі, уміли маневрувати ними залежно від ситуації.

Кожен етап інноваційного процесу вимагає певної організації робіт і застосування відповідних методів. В одних випадках потрібне чітке окреслення меж ініціативи і відповідальності, в інших — творчий підхід, оперативне реагування на швидкозмінні ситуації, чіткий розподіл обов'язків та відповідальності, зрештою, необхідна гнучка організація праці задля досягнення бажаного результату. Організаційні форми при цьому повинні максимально відповідати обраним методам і можливостям виконавців.

Досягнення результатів, очікуваних від реалізації інноваційного педагогічного процесу, залежить і від мотивації виконавців. Для того, щоб вони були зацікавлені у

досягненні необхідних результатів інноваційної діяльності, потрібно створити відповідні умови, передбачити колективні, індивідуальні стимули. Однак не завжди створення сприятливих умов породжує у тих, на кого покладено реалізацію нововведення, позитивне ставлення і зацікавленість у його освоєнні. В багатьох людей можуть бути свої переконання, щоб ігнорувати, протидіяти йому чи імітувати участь у його реалізації. Нерідко можливий опір змінам. Усе це потрібно прогнозувати, розробити тактику щодо послаблення опору, підвищення зацікавленості, активізації участі тих, хто з певних причин опинився в опозиції до ініціаторів змін. Як правило, педагогічні колективи, в яких утвердилися демократичні принципи співжиття, першими сприймають нове, ґрунтовно аналізують, відкрито обговорюють, злагоджено працюють над його втіленням.

Інноваційний процес за структурою є складним. Часто він не лише структурується на послідовні етапи, а й охоплює кілька проблемно-сміслових розгалужень. Тому реалізувати його належить не одній людині, а групі, іноді великим колективам, кожен з яких покликаний працювати задля досягнення єдиної мети. Для цього потрібно забезпечити ефективний обмін інформацією, тобто налагодити ефективні комунікації, завдяки яким об'єднуються в єдине ціле організаційно складні соціальні структури, до яких належить колектив, що реалізовує інноваційну педагогічну ідею. Комунікації бувають вертикальними (між підлеглими і керівниками) і горизонтальними (міжособистісні й міжгрупові). У процесі їх здійснення можуть виникати різноманітні антиінноваційні інформаційні, комунікативні бар'єри (плітки, дезінформація, провокативне загострення стосунків тощо). Тому ініціатори інноваційного процесу мають заздалегідь продумати і змодельовати комунікативні канали та механізми, стежити за ефективністю їх функціонування. Вносити за необхідності корективи, долати збої, дбаючи, щоб кожен учасник реалізації нового знав, що, як і де відбувається, якими є проміжні результати, які вносяться зміни і до чого вони зобов'язують. Отже, доступність, своєчасність надходження, достовірність інформації, сприятливий для професійного спілкування клімат забезпечують ефективну взаємодію всіх учасників інноваційного процесу, своєчасне виявлення і розв'язання конфліктів, що є передумовою злагодженої роботи колективу.

Залежно від узятих за основу в інноваційному процесі критеріїв виокремлюють відповідні елементи, що логічно, змістовно, організаційно, композиційно взаємопов'язані між собою. Синтез різноманітних типів структур дає змогу побачити складність інноваційного процесу та пов'язаних із його впровадженням завдань; спрогнозувавши ймовірні проблеми, є можливість уникнути їх.

Діяльісна структура постає як сукупність таких компонентів, як мотиви, мета, завдання, зміст, форми, методи, результати. Безперечно, все починається з мотивів (спонукальних причин) суб'єктів інноваційного процесу (керівника навчально-виховного закладу, вихователів, учителів), обґрунтування нововведення, формулювання завдань, розробки змісту інновації тощо. Усі ці компоненти діяльності реалізуються за певних умов (матеріальних, фінансових, морально-психологічних, часових), що не належать до структури діяльності, але їх ігнорування паралізує, робить інноваційний процес неефективним.

Суб'єктна структура. В її основі — інноваційна діяльність суб'єктів розвитку освітнього закладу: педагогів, науковців, дітей, батьків, консультантів, експертів, працівників органів освіти, кожен з яких виконує в інноваційному процесі свою функцію і роль.

Рівнева структура. Відображає взаємопов'язану інноваційну діяльність суб'єктів на міжнародному, державному, регіональному, районному (міському) рівнях і на рівні навчально-виховного закладу. Інноваційний процес у навчальному закладі певною мірою перебуває під впливом (як позитивним, так і негативним) інноваційної діяльності більш високих рівнів. Щоб цей вплив був позитивним, потрібна спеціальна діяльність керівників, спрямована на узгодження змісту інновацій, інноваційної політики на кожному рівні. Крім того, управління процесом розвитку конкретного навчально-виховного закладу вимагає

розгляду його на таких рівнях: індивідуальному, рівні малих груп, рівні всього закладу, районному (міському) та регіональному.

Змістова структура. Охоплює зародження, розробку та освоєння новацій у педагогічному процесі, управлінні навчально-виховним закладом тощо. Кожний компонент цієї (як і будь-якої іншої) структури має складну будову. Так, інноваційний процес у навчанні може передбачати нововведення в методах, формах, прийомах, засобах, у змісті освіти або в її цілях тощо.

Управлінська структура. Особливість її зводиться до взаємодії таких видів управлінських дій, як планування — організація — керівництво — контроль. Традиційно планування інноваційного процесу відбувається через розробку концепції, наприклад, нового закладу освіти або програми його розвитку. Після цього настає етап організації діяльності педагогічного колективу на реалізацію програми і контролю за відповідними процесами та їх результатами.

Організаційна структура інноваційного процесу. До цієї структури належать діагностичний, прогностичний, власне організаційний, практичний, узагальнюючий та етап впровадження, кожен з яких має свою змістову специфіку, виконує специфічні функції і теж є певною мірою структурним феноменом.

Структури інноваційного процесу поєднані між собою не лише горизонтальними, а й вертикальними зв'язками. Кожен компонент будь-якої структури реалізується у компонентах інших структур, оскільки всі вони утворюють єдину систему.

Нерідко інноваційні дії можуть бути результативними, але малоєфективними. Це відбувається тоді, коли, діючи по-іншому, того самого результату можна досягти за менших витрат або коли при тих самих витратах можна здобути кращий результат.

Загалом будь-який інноваційний процес із погляду його ефективності певною мірою ризиковий. Суть не лише у потенціалі ефективності інноваційної ідеї, а й у багатьох чинниках, що впливають на впровадження і використання інноваційної педагогічної технології. Одні з цих чинників — універсальні і виявляються в будь-якій сфері людської діяльності, інші поширені в педагогічній діяльності.

До найголовніших недоліків інноваційних процесів у педагогічній діяльності належать такі:

1. Потенційно ефективні новації не впроваджуються або впроваджуються із значним запізненням, що суттєво обмежує можливості отримання позитивного ефекту від використання нововведення.

2. Нерідко значні зусилля спрямовуються на впровадження неперевіреної, неефективної новації. Спроби реалізації її у практичній діяльності засвідчують, що вона не володіє необхідним інноваційним потенціалом і є наслідком помилкового оцінювання її результативності. Іноді стимулом для впровадження новації стає її популярність, а не очікуваний педагогічний ефект.

3. Низький ефект від впровадження новації виникає внаслідок явного чи прихованого її опору або неправильної організації інноваційних процесів.

4. Значне перевищення витрат на впровадження новацій порівняно з прогнозованими показниками.

5. Непомірно тривалі строки впровадження.

Усі ці проблеми є наслідком неправильного оцінювання затрат часу, фінансових, організаційних, кадрових та інших ресурсів, недостатньо продуманої технології впровадження; не враховані психологічні чинники новацій, слабкі вольові зусилля їх ініціаторів, сильний опір консервативної частини педагогічного колективу. Якими б не були причини недоліків інноваційної діяльності в педагогічному колективі, під загрозою несприйняття, нереалізації опиняється нерідко актуальна, потенційно високопродуктивна інноваційна педагогічна ідея. Тому недостатньо бути налаштованим на інноваційність, необхідно мати у розпорядженні оптимальний набір ресурсів, володіти управлінською культурою, професійним і діловим авторитетом, необхідним для переконання педагогічного

колективу, нерідко — відповідного керівництва у правильності вибору інноваційної діяльності для акумуляції зусиль на подолання різноманітних труднощів, які неминуче супроводжують кожну людину, що наважилася зламати усталені стереотипи, утвердити у педагогічній практиці нове.

Запобіганню негативним проявам у педагогічній інноваційній діяльності сприяє дотримання умов, необхідних для ефективного перебігу інноваційного процесу. Як відомо, кожне нововведення долає необхідні етапи від зародження потреби в ньому до його здійснення і тривалого використання. Особливо важливою є його ефективна реалізація на всіх стадіях, забезпечення послідовності, логічного, організаційного зв'язку. Та найголовніше те, що будь-яке нововведення повинно відповідати об'єктивним потребам суспільної, зокрема педагогічної практики, професійним, організаційним, фінансовим та іншим можливостям тих, хто має намір його впровадити.

Якість реалізації інноваційного процесу в педагогічній діяльності зумовлюється його цілями, методами і засобами, організованістю, знаннями, здібностями, зацікавленістю виконавців у досягненні найвищих результатів, особливостями комунікації між ними [3, с. 79]. Оскільки результат кожного етапу інноваційного процесу є передумовою ефективного здійснення наступного — це актуалізує необхідність узгоджувати попередні цілі з наступними. Наприклад, збір інформації про новацію має забезпечити обґрунтоване прийняття рішення про доцільність її впровадження або відхилення. Прийняте позитивне рішення повинно містити завдання на розробку програми впровадження, в якій мають бути визначені суть, етапи робіт, а також основні контрольні орієнтири.

Особливо важливим є формулювання мети впровадження. Тільки конкретність, прозорість, чіткість окреслених у ній параметрів дає змогу на основі їх порівняння зі здобутими результатами прийняти рішення про доцільність тривалого використання нововведення або зупинення роботи щодо реалізації інноваційної ідеї в педагогічній діяльності.

Учасники інноваційного процесу, крім готовності і прагнення впроваджувати новації, повинні мати належну кваліфікацію для виконання покладених на них обов'язків. На практиці нерідко буває, що педагог може успішно реалізувати у навчальному процесі вимоги програми, володіти різноманітними методиками навчання й виховання, але при цьому не відчувати потреби в новому саме через відсутність у структурі особистості творчого потенціалу. Тому необхідною умовою ефективною інноваційної діяльності є спеціальна підготовка педагога, нагромадження й осмислення ним досвіду такої діяльності, внутрішня налаштованість на пошук та досягнення нового. Певною мірою культивувати її у собі може кожна людина.

Отже, інноваційні процеси в педагогічній діяльності покликані забезпечити підвищення якості навчання й виховання або знизити витрати на досягнення кращих результатів в освіті. Йдеться про те, що метою будь-якого нововведення є підвищення ефективності педагогічного процесу. Воно залежить від досягнутого якісного результату та тривалості використання інноваційної ідеї, а також від того, яких витрат потребує конкретне нововведення. Якщо через незначний час після впровадження нововведення актуальною буде проблема щодо освоєння нового, яка нейтралізує дію попереднього, то ефект від такого нововведення є незначним, а отже, витрати на його впровадження виявляться невиправданими. Подальших досліджень потребує проблема моніторингу педагогічних інновацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
2. Кларин М. В. Інноваци в обучении: Метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. — М.: Наука, 1997. — 83 с.
3. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. праць / ред. кол.: Л. І. Даниленко (гол. ред.) та ін. — Київ: Логос, 2000. — С. 49–86.